

Історія

УДК 930.25(477):004

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17088155>

Інформатизація архівної справи в Україні (на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області)

Шологон Лілія Іванівна,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-

Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5390-7576>

Прийнято: 21.08.2025 | Опубліковано: 31.08.2025

***Анотація:** Метою статті є на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області проаналізувати сучасний стан та перспективи інформатизації архівної справи в Україні.*

Методологія дослідження базується на принципах історизму, науковості, всебічності та системного підходу до аналізу електронних джерел. Використано як загальнонаукові (кількісного аналізу та синтезу), так і спеціально-історичні (наукової евристики, компаративний, історико-генетичний) методи.

У статті акцентовано увагу на понятті інформатизації архівної справи, окреслено її законодавчу базу, теоретичні засади та практичні аспекти. У контексті останнього проаналізовано сайт Державного архіву Івано-Франківської області, зокрема його рубрику е-архів, де розміщений значний джерельний комплекс документів архіву, довідковий апарат (описи

фондів документів архіву), довідники, путівники, анотовані покажчики тощо. Також у статті окреслено систему заходів спрямовану на активізацію процесу копіювання та оприлюднення документів архіву на його офіційному сайті.

Автор робить висновок, що спроби впровадження інформаційних технологій, що розпочалося у США та Західній Європі у середині ХХ ст. набули реальної ефективності лише у 90-х рр. ХХ ст., що було безпосередньо пов'язане із розвитком всесвітньої мережі інтернету. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. створені сайти сучасних архівних установ, де була коротка інформація про історію та тематику документів того чи іншого архіву, в інтернет-мережі розмістили путівники та довідники, що суттєво спрощували дослідникам пошук необхідних документів. На прикладі Державного архіву Івано-Франківської області можемо стверджувати, що сучасні архівні установи зробили суттєвий прогрес в галузі інформатизації, значно підвищили інформативну складову своїх сайтів як для дослідників, що працюють з документами архіву, так й інших громадян, що користуються послугами архівної установи.

Ключові слова: архів, Державний архів Івано-Франківської області, інформатизація архівної справи, електронне архівознавство, сайт архіву, виробнича архівна практика.

Informatization of Archival Affairs in Ukraine (Using the Example of the State Archives of Ivano-Frankivsk Region)

Liliia Sholohon,

Doctor of Historical Sciences, Professor at the of Department of History of

Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science

Vasil Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-5390-7576>

Abstract: *The purpose of the article is to analyze the current state and prospects of informatization of archival affairs in Ukraine using the example of the State Archives of Ivano-Frankivsk region.*

The research methodology is based on the principles of historicism, scientificity, comprehensiveness and a systematic approach to the analysis of electronic sources. Both general scientific (quantitative analysis and synthesis) and special historical (scientific heuristics, comparative, historical-genetic) methods were used.

The article focuses on the concept of informatization of archival affairs, outlines its legislative basis, theoretical principles and practical aspects. In the context of the latter, the website of the State Archives of Ivano-Frankivsk region is analyzed, in particular its e-archive section, where a significant source complex of archive documents, reference equipment (descriptions of archive document funds), directories, guides, annotated indexes, etc. is located. The article also outlines a system of measures aimed at activating the process of copying and publishing archive documents on its official website.

The author concludes that attempts to introduce information technologies, which began in the USA and Western Europe in the middle of the 20th century, gained real effectiveness only in the 90s of the 20th century, which was directly related to the development of the World Wide Web. At the end of the 20th - beginning of the 21st century, websites of modern archival institutions were created, which contained brief information about the history and subject matter of documents of a particular archive, guides and reference books were placed on the Internet, which significantly simplified the search for necessary documents for researchers. Using the example of the State Archives of Ivano-Frankivsk Region, we can argue that modern archival institutions have made significant progress in the field of informatization, significantly increasing the informative component of their websites

for both researchers working with archive documents and other citizens using the services of the archival institution

Keywords: *archive, State Archive of Ivano-Frankivsk Region, informatization of archival matters, electronic archival science, archive website, production archival practice.*

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у життя пересічної людини поступово почали запроваджувати нові інформаційні технології. Сьогодні діджиталізація невід’ємна складова життя сучасної людини. Не оминула вона і архівну справу, адже з одного боку архів – установа, де зберігається ретроспективна джерельна інформація, а з іншого – вона активно впроваджує новітні форми обліку документів і презентації їх дослідникам та іншим користувачам архівної інформації. Про інформатизацію архівної справи йдеться у низці документів, що регламентують роботу архівних установ; вона активно впроваджується як центральними, так місцевими та іншими архівними установами. Сайти багатьох архівів містять багато змістовної інформації про різні аспекти діяльності архівної установи, копії документів, віртуальні виставки, довідковий апарат тощо. Безперечно, така діяльність сучасних архівів заслуговує наукового дослідження, аналізу позитивних тенденцій та викликів, з якими зустрічаються архівні працівники. Ми спробуємо проаналізувати їх на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області (далі – ДАІФО) і на досвіді місцевої архівної установи побачити здобутки та проблеми у сфері діджиталізації сучасної архівної справи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика не залишилася поза увагою сучасних дослідників – Г. В. Боряка [1, 2], Т. М. Білушак [3], Л. А. Дубровіної [4], Я. С. Калакури [5, 6, 7], Н. А. Коломієць [8], І. Б. Матяш [9], М. Г. Палієнко [10] та багатьох інших

вчених. У їхньому доробку фахові наукові розвідки присвячені електронним джерельним ресурсам, електронному архівознавству, запровадженню нових форм роботи архівних установ, образу сучасного архівіста тощо. У низці наукових статей, опублікованих переважно на сторінках провідного періодичного видання у галузі архівної справи – журналу «Архіви України», автори роблять спроби проаналізувати здобутки окремих архівних установ у галузі цифровізації, нові методологічні підходи щодо оприлюднення архівних документів, зокрема Залеток Н., Чорноморець Є. [11], Охріменко Г., Федорук О. [12], Пуківський Ю. [13], Чередник Л., Панченко І. [14], Колесник А., Картузов К. [15] та багато інших. Однак робота ДАІФО у галузі цифровізації залишилася поза увагою дослідників. Про документи архіву та його сучасну діяльність маємо лише класичні праці у галузі джерелознавства та низку довідникових видань [16, 17]. Тому спробуємо заповнити прогалину у вивченні цієї теми та висвітлити діяльність ДАІФО в контексті сучасного розвитку архівної справи в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На наш погляд, додаткової уваги та дослідження потребують процеси цифровізації в ДАІФО, оскільки у великій мірі відображають основні тенденції його сучасного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати сучасні інформаційні тенденції у розвитку архівної справи (так зване «електронне архівознавство») на прикладі діяльності ДАІФО,

Для її реалізації ми виокремили такі завдання: з'ясувати передумови, що зумовили процес інформатизації архівної справи в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.; проаналізувати найважливішу наукову термінологію та нормативні документи, що визначають основні напрямки інформатизації сучасної архівної справи; на основі кількісного аналізу електронних джерел

показати практичні результати в сфері архівної діджиталізації на прикладі ДАІФО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підручник з архівознавства подає таке визначення інформатизації архівної справи – комплексна система організаційних, науково-методичних і технічних заходів, що забезпечують розроблення на єдиних методологічних та методичних засадах взаємопов’язаних інформаційних технологій в галузі архівної справи, створення мережі локальних і централізованих баз даних, формування національної архівної інформаційної системи. Важливим засобом реалізації інформатизації є комп’ютеризація, яка переважно забезпечує програмно-технологічну складову цього процесу [4, с. 235–236]. Власне із комп’ютеризації (появи та більш-менш активного поширення у 60-х рр. XX ст. громіздких комп’ютерів і створення локальних баз даних) розпочалася інформатизація архівної справи у Західній Європі, США, Канаді тощо. Провідну роль у цій справі відігравала Бібліотека Конгресу США за ініціативою якої була запроваджена система уніфікованого обліку та обміну інформацією – AMC MARS. Що стосувалося бібліотечної сфери, то справді у англomовному середовищі дещо спростився процес обміну інформацією. Однак особливо складною була схема архівного опису документів, справ та фондів AMC MARS (1985), що містила понад 800 індексованих бібліографічних полів. У той як архівісти працювали над цією складною та громіздкою системою обліку документів – до кінця 90-х рр. XX ст. вона застаріла і виявилася неефективною.

Радянське архівознавство спробувало запозичити світовий досвід у галузі інформатизації у 70-х рр. XX ст. У 1980-х рр. така діяльність зводилася до створення автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) та роботи на електронним варіантом Центрального фондового каталогу (далі – ЦФК) СРСР на базі персональних ЕОМ (електронно-обчислювальних машин).

ЦФК формувався на основі карток фондів архівних установ держави. Безперечно, українські архівісти працювали над цією автоматизованою базою даних; однак на момент розпаду Радянського Союзу база даних ЦФК залишилася у росії [18, с. 344]. Тому цілком доречно буде зазначити, що інформатизація архівної справи у нас розпочалася після проголошення незалежності України. Пріоритетне значення у цій сфері мали закон «Про Національний архівний фонд та архівні установи», прийнятий у 1993 р., що із змінами та доповненнями діє до сьогодні [19], Розпорядження Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи» від 2 вересня 2000 р. [20], наказ Міністерства юстиції про «Правила роботи архівних установ України» (від 08.04.2013 р. із змінами внесеними наказами Міністерства) [21] та низка інших нормативних актів. Важливе значення на сьогоднішній день має «Стратегія захисту документальної спадщини як запорука збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року» [22]. Саме ця нормативна база є важливою основою ефективної роботи архівних установ загалом, та впровадження передових інформаційних технологій зокрема.

2020 р. у розпорядженні Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи» Державний комітет архівів України зобов'язали активізувати роботу, пов'язану з інформатизацією архівної справи; удосконалювати діяльність служб діловодства шляхом впровадження документування на новітніх носіях інформації [20]. Згодом у «Правилах роботи архівних установ» було регламентовано суть таких поняття як «архівна електронна справа», «архівний електронний документ», «цифрові копії архівних документів», «книга обліку цифрових копій документів» та пов'язані з ними види діяльності. У контексті доступу до архівної інформації зазначається, що запити, які отримані на електронну пошту архівної установи,

поряд з іншими формами звернень громадян, підлягають обов'язковому розгляду (окрім анонімних звернень) [21].

У контексті сьогодення і найближчої перспективи дуже серйозний акцент на сучасних цифрових технологіях зроблено у «Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року». У пояснювальній записці до документу зазначено: «Для забезпечення відповідності вимогам цифрового суспільства ІТ-інфраструктура в сфері архівної справи потребує зміцнення та постійного розвитку» [22]. Тому стратегічна ціль номер 1 у цьому документі – цифровізація сфери архівної справи та забезпечення її відповідності інформаційним потребам суспільства. З цією метою передбачено перетворення архівних веб-ресурсів на основні платформи комунікації з розширеним користувацьким функціоналом, адаптивним веб-дизайном для подолання інформаційного вакууму та налагодження взаємодії з їх користувачами; розробку міжархівного пошукового порталу, впровадження єдиної електронної перепустки; створення надійно захищених сховищ електронних документів відповідно до кращих світових стандартів тощо. Також зроблено акцент на сприянні залучення молоді, зокрема студентів профільних освітніх напрямів до виконання різних видів архівних робіт у межах проходження виробничої практики.

Щодо теоретичних аспектів цієї проблеми, то, на наш погляд, вона є важливою складовою сучасного електронного джерелознавства. Автори підручника із історичного джерелознавства функції електронного джерелознавства окреслюють так: створення проблемних баз і баз архівних даних; розробка технологій репрезентації цих баз у глобальній інформаційній системі; пошук джерел в Інтернеті; підготовка джерел до публікації [8, с. 150].

Сучасну концепцію електронного архівознавства у 2021 р. на високому науковому рівні обгрунтовано у журналі «Архіви України» відомими вченими

Я. С. Калакурою та М. Г. Палієнко. Автори наукової розвідки розглядають електронне архівознавство як спеціальну галузь знань у системі архівної науки, що вивчає історію, теорію, методологію і практику електронної архівної справи, її правові засади, методи і технології створення документів на електронних носіях, їх обігу, обліку і зберігання, використання інформаційних ресурсів тощо. Безперечно, в контексті електронного архівознавства пріоритетною є діяльність людини в системі електронної архівістики, створені за її участю електронні документи, електронні архіви, цифрові інформаційні ресурси, електронний сегмент документообігу та архівного менеджменту [7, с. 47–48].

Щодо практичного втілення в життя нормативних актів та теоретичних засад електронного архівознавства, то як уже зазначалося, спробуємо показати його на прикладі ДАІФО. Насамперед, варто зазначити, що інформативною є головна сторінка сайту, оскільки тут розміщено електронні путівники по фондах архіву до 1939 р. та фондах архіву після 1939 р. [17], анотований реєстр описів фондів до 1939 р., географічний покажчик до популярного серед користувачів архіву фонду 631 (Колекції метричних книг церков, костелів, синагог Станіславського воєводства); q-коди з інформацією про платні послуги для користувачів архіву та реквізити для оплати. Рубрика Е-архів є не менш інформативною, ніж головна сторінка: тут розміщено перелік оцифрованих документів станом на 24.06. 2025 р. (на 71 с.), перелік оцифрованих описів фондів станом на 01.07.2025 р. (на 148 с.); копії особливо цінних документів, періодичних видань, фотографій тощо [23]. Змістовною є сторінка архіву у Facebook, де практично щодня розміщуються нові візуальні джерела з історії Прикарпаття.

Державний комітет архівів України постійно здійснює моніторинг оцифрування та оприлюднення архівними установами довідкового апарату та архівних документів. З новин на його офіційному сайті дізнаємося, що у червні

2025 р. для користувачів став доступним 201 опис архівних справ ДАІФО, у липні цього року – 300 описів справ [24, 25].

Загалом, незважаючи на непрості умови останніх п'яти років (пандемію та повномасштабне вторгнення) ДАІФО не лише не згортав свою діяльність у напрямі діджиталізації, але й намагався її вдосконалити. Водночас з урахуванням усіх заходів безпеки впродовж цього часу на базі ДАІФО проходила виробнича архівна практика студентів Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, що навчаються за освітньою програмою «Історія та археологія». Вони також постійно залучаються до потрібної та цікавої роботи із оцифрування архівних документів. У результаті студенти не лише користуються документами із Е-архіву ДАІФО, але й безпосередньо причетні до його наповнення [26, 27].

Висновки. Підсумовуючи огляд, варто зазначити, що спроби впровадження інформаційних технологій, що розпочалося у США та Західній Європі у середині ХХ ст. набули реальної ефективності лише у 90-х рр. ХХ ст., що було безпосередньо пов'язане із розвитком всесвітньої мережі інтернету. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. були створені сайти сучасних архівних установ, де була коротка інформація про історію та тематику документів того чи іншого архіву, в інтернет-мережі розмістили путівники та довідники, що суттєво спрощували дослідникам пошук необхідних документів. На прикладі Державного архіву Івано-Франківської області можемо стверджувати, що сучасні архівні установи зробили суттєвий прогрес в галузі інформатизації, суттєво підвищили інформативну складову своїх сайтів як для дослідників, що працюють з документами архіву, так й інших громадян, що користуються послугами архівної установи.

Вважаємо, що обрана проблематика потребує подальших наукових досліджень, які необхідно здійснювати як щодо результатів інформатизації інших архівних установ України, так і в контексті розвитку сучасного

українського електронного джерелознавства. Також у подальших наукових розвідках спробуємо зробити порівняльний аналіз діяльності ДАІФО у галузі інформатизації з досвідом інших архівних установ України.

Список використаних джерел

1. Боряк Г. В. Десять років інформатизації архівної справи в Україні: проблеми, здобутки, перспективи // Хрестоматія з архівознавства / упорядники Г. В. Боряк, І. Б. Матяш, Р. Я. Пиріг. Київ: Видавничий дім: «КМ Академія», 2002. С. 358–367.
2. Боряк Г. Електронні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації електронних ресурсів. *Архіви України*, 2002, № 4–6. С. 141–169 // URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/AU-2002-4-6.pdf> (дата звернення: 12.07.2025).
3. Білушак Т. Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*, 2020, вип. 4. С. 71–83. DOI 10.47315/archives2020.325.071
4. Дубровіна Л. А. Інформатизація архівної справи // *Архівознавство: підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш*. Київ: Видавничий дім: «КМ Академія», 2002. С. 235–250.
5. Калакура Я. С. Українська архівна наука у викликах війни та цифровізації інформаційних ресурсів. *Архіви України*, 2022, вип. 4. С. 19–45. DOI 10.47315/archives2022.333.019
6. Калакура Я. С. Від архівіста до менеджера електронних ресурсів: архівознавчій кафедрі Шевченкового університету – 80. *Архіви України*, 2024, вип. 4. С. 35–59. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2024.341.035> //

7. Калакура Я., Палієнко М. Концептуалізація електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства. *Архіви України*, 2021, вип. 3. С. 36–65. DOI 10.47315/archives2021.328.036
8. Коломієць Н. А. Електронні джерельні ресурси // Історичне джерелознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ: Либідь, 2017. С. 147–155.
9. Матяш І. Б. Архівознавство // Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. Н. Войцехівська (керівник авторського колективу), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та інші. Київ: Либідь, 2008. С. 37–46. URL: https://drive.google.com/file/d/1AlIfYzctbDx-QOU4jdokn8gK_MOObUP2/view (дата звернення: 12.07.2025).
10. Палієнко М. Г. Образ архівіста крізь призму часу і тенденції розвитку архівної освіти в Україні та світі. *Архіви України*, 2024, вип. 4 (жовтень – грудень). С. 8–32 // URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/256> DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2024.341.008>
11. Залеток Н., Чорноморець Є. Сучасний стан упровадження електронних послуг центральними та обласними державними архівними установами України. *Архіви України*, 2023, вип. 1. С. 27–40. DOI 10.47315/archives2023.334.027.
12. Охріменко Г., Федорук О. Автоматизація управління життєвим циклом електронних документів у сучасних архівних системах. *Архіви України*. 2023, вип. 4. С. 58–70. DOI 10.47315/archives2023.337.058
13. Пуківський Ю. Формування та перспективи онлайн-архіву усноісторичних і візуальних джерел «Жива історія» // *Архіви України*. 2023, вип. 2. С. 68–77. DOI 10.47315/archives2023.335.068.

14. Чередник Л., Панченко І. Упровадження новітніх інформаційних технологій у Державному архіві Полтавської області // *Архіви України*. 2023, вип. 3. С. 74–86. DOI 10.47315/archives2023.336.074.

15. Колесник Н., Картузов К. Оцифрування архівних документів у воєнний час: досвід Державного архіву Миколаївської області *Архіви України*. 2024, вип. 3. С. 22–32. DOI 10.47315/archives2024.340.022.

16. Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного життя українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст. у фондах Державного архіву Івано-Франківської області. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*, 2007, вип. XII – XIII. С. 107–114.

17. Державний архів Івано-Франківської області. Путівник. Том 2. Фонди періоду після 1939 року (нових актів) /Автори-упорядники: Анжела Горошко, Світлана Свистак, Ірина Іваницька, Наталія Янишин, Інна Вількович, Галина Дмитришин. Науковий редактор *доктор історичних наук, професор Лілія Шологон*. 2024. 843 с. // URL: <https://drive.google.com/file/d/1Rbl23bKK9zARSwMNEIEj05YaYYc7SOzU/view> https://drive.google.com/file/d/1zZ_FQWSB-B-5jLmjrrjET0al-qM9m8xFw/view (дата звернення: 12.07.2025).

18. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні // *Хрестоматія з архівознавства* / упорядники Г. В. Боряк, І. Б. Матяш, Р. Я. Пиріг. Київ: Видавничий дім: «КМ Академія», 2002. С. 334– 358.

19. Про Національний архівний фонд та архівні установи : закон України від 24 грудня 1993 р. (зі змінами) [Електронний ресурс] // URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t381400?an=1> (дата звернення: 12.07.2025).

20. Розпорядження Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи» від 2 вересня 2000 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2000-%D1%80%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2025).

21. Правила роботи архівних установ України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text> (дата звернення: 12.07.2025).
22. Стратегія захисту документальної спадщини як запорука збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. No 1349-р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.07.2025).
23. Офіційний сайт Державного архіву Івано-Франківської області // URL: <https://if.archives.gov.ua/4769-2/> (дата звернення: 12.07.2025).
24. Новини оцифрування документів державними архівами: дайджест за червень 2025 р. // URL: <https://archives.gov.ua/ua/2025/07/01/novyny-ocyfruvannya-dokumentiv-derzha-47-2/> (дата звернення: 10.07.2025).
25. Новини оцифрування документів державними архівами: дайджест за липень 2025 р. // URL: <https://archives.gov.ua/ua/2025/07/31/novyny-ocyfruvannya-dokumentiv-derzhavnyu-arhivamy-dajdzhest-za-lypen-2025-roku/> (дата звернення: 10.07.2025).
26. Успішно завершилася архівна практика студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» // URL: <https://kis.pnu.edu.ua/2023/02/21> (дата звернення: 10.07.2025).
27. Архівна практика студентів спеціальності «Історія та археологія» // URL: <https://kis.pnu.edu.ua/2025/07/02/arkhivna-praktyka-studentiv-spetsialnosti-istoriia-ta-arkheolohiia/> (дата звернення: 10.07.2025).